

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การออมก่อนวัยเกษียณของบุคลากรทางการศึกษา กรมสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสารคามพิทยาคม โรงเรียนผดุงนารี โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ และโรงเรียนมหาชัยพิทยาคาร มีจำนวนทั้งสิ้น 203 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลในครั้งนี้คือ แบบสอบถาม สรุปผลการวิจัยมีดังนี้

สรุปผลกาวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ด้านเพศพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 68.0 และเป็นเพศชาย ร้อยละ 32.0 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 52.7 รองลงมาคือมีอายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 34.0 อายุ 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 9.9 และอายุต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 3.4 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 49.52 ปี อายุต่ำสุด 24 ปี และอายุสูงสุด 59 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 70.9 รองลงมาคือ มีการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 29.1 มีอายุราชการ 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.4 รองลงมาคือมีอายุราชการ 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.5 อายุราชการต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.6 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีอายุราชการเฉลี่ย 26.53 ปี อายุราชการต่ำสุด 1 ปี และอายุราชการสูงสุด 52 ปี

ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 14.8 สถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 83.3 ส่วนใหญ่มีบุตร 1-2 คน คิดเป็นร้อยละ 68.6 ในภาพรวมมีจำนวนบุตรเฉลี่ย 2.19 คน จำนวนบุตรสูงสุด 4 ปีสถานภาพหม้าย คิดเป็นร้อยละ 2.0 และมีบุตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0 ในภาพรวมมีจำนวนบุตรเฉลี่ย 2.25 คน จำนวนบุตรต่ำสุด 2 คน และจำนวนบุตรสูงสุด 3 ปี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ส่วนตัวเฉลี่ย 40,001-60,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 48.2 รองลงมาคือ มีรายได้ 20,001-40,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 42.4 และมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 7.9 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีรายได้ส่วนตัวเฉลี่ย 39,898.48 บาท/เดือน รายได้ส่วนตัวเฉลี่ยต่ำสุด 7,940 บาท/เดือน และรายได้ส่วนตัวเฉลี่ยสูงสุด 62,000 บาท/

เดือน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีรายได้พิเศษนอกเหนือจากงานประจำ คิดเป็นร้อยละ 70.44 รองลงมาคือ มีรายได้พิเศษนอกเหนือจากงานประจำ คิดเป็นร้อยละ 29.56 โดยมีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 83.7 รองลงมาคือ มีรายได้พิเศษนอกเหนือจากงานประจำ 6,001 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 9.4 และมีรายได้พิเศษ 3,001-6,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 6.9 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีรายได้พิเศษเฉลี่ย 2,150.24 บาท/เดือน รายได้พิเศษต่ำสุด 500 บาท/เดือน และรายได้พิเศษสูงสุด 40,000 บาท/เดือน

ส่วนที่ 2 ความรู้และทัศนคติที่มีต่อการออม

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการออม โดยตอบคำถามเกี่ยวกับการออมถูกต้องจำนวน 6 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 38.9 รองลงมาคือ ตอบคำถามถูกต้องจำนวน 5 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 32.5 และตอบคำถามถูกต้องจำนวน 4 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 15.3 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างตอบคำถามเกี่ยวกับการออมถูกต้องเฉลี่ย 5.33 ข้อ ตอบคำถามถูกต้องต่ำสุด 2 ข้อ และตอบคำถามถูกต้องสูงสุด 7 ข้อ

ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่มีต่อการออมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 โดยมีทัศนคติที่มีต่อการออม 3 อันดับแรก ได้แก่ ชอบการออมโดยสมัครใจมากกว่าการบังคับ อันดับที่ 2 ได้แก่ ความมั่นคงในอนาคตทำให้การออมเพิ่มขึ้น อันดับที่ 3 ได้แก่ การออมช่วยให้ชีวิตของเรามีความมั่นคง และทัศนคติอันดับสุดท้ายได้แก่ รูปแบบการออมในปัจจุบันมีความมั่นคงสูง (มีความเสี่ยงต่ำ)

ส่วนที่ 3 บริบทในโรงเรียน ครอบครัว และสังคม

พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการออมจากบริบทในโรงเรียน ครอบครัว และสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็น 3 อันดับแรก ได้แก่ แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการออมมาจากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร อันดับที่ 2 ได้แก่ แหล่งข้อมูลอื่นๆ ได้แก่ อ่านจากหนังสือ อินเทอร์เน็ต เพื่อนครู ญาติพี่น้อง บุคคลในครอบครัว อันดับที่ 3 ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ มี และความคิดเห็นอันดับสุดท้ายได้แก่ แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการออมจากนโยบายภาครัฐ

ส่วนที่ 4 พฤติกรรมการออม

พบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการออม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการออม 3 อันดับแรกได้แก่ ปัจจุบันนี้ช่วยให้ท่านออมได้มากขึ้นคือ การมีรายได้มากขึ้น อันดับที่ 2 ได้แก่ ระดับความตั้งใจในการ

เก็บออมของท่านอยู่ในระดับมาก อันดับที่ 3 ได้แก่ ปัจจัยที่ช่วยให้ท่านออมได้มากขึ้นคือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการออม และความคิดเห็นอันดับสุดท้ายได้แก่ ไม่หลงในแฟชั่น กำหนดค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายจ่ายเกี่ยวกับการผ่อนชำระหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 27.1 รองลงมาคือ การศึกษาของตนหรือของบุตรหลาน คิดเป็นร้อยละ 25.4 และอุปโภค เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 20.9 ขณะที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสันทนาการ คิดเป็นร้อยละ 5.3 เท่านั้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ออมเงินในรูปแบบฝากเงินกับธนาคาร คิดเป็นร้อยละ 23.2 รองลงมาคือ การประกันชีวิต คิดเป็นร้อยละ 22.2 และ กบข. คิดเป็นร้อยละ 19.2 ขณะที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนเก็บออมในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ สลากออกกสิณ สลาก ธกส. ซื้อธนบัตร ซื้อหุ้น คิดเป็นร้อยละ 0.6 เท่านั้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เก็บออมเงินต่ำกว่า 2,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 38.4 รองลงมาคือ เก็บออมเดือนละ 2,001-4,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 24.6 และเก็บออมมากกว่า 6,001 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 17.2 ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เก็บออมเงินเฉลี่ย 4,701.05 บาท/เดือน เก็บออมต่ำสุด 500 บาท/เดือน เก็บออมสูงสุด 40,000 บาท/เดือน ขณะที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่เก็บออมเลย คิดเป็นร้อยละ 6.40

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เก็บออมเงินไว้ได้น้อยกว่าที่ตั้งใจ คิดเป็นร้อยละ 48.3 รองลงมาคือ เก็บออมไว้ได้ตามที่ตั้งใจ คิดเป็นร้อยละ 41.4 และเก็บออมไว้ได้มากกว่าที่ตั้งใจ คิดเป็นร้อยละ 10.3

ส่วนที่ 5 ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการออม

พบว่า ปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีปัญหา อุปสรรคการออม เกี่ยวกับมีรายจ่ายมาก คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาคือ มีหนี้สินมาก คิดเป็นร้อยละ 25.7 และมีรายได้น้อย คิดเป็นร้อยละ 10.8 นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีปัญหาเรื่อง ขาดความรู้เรื่องการออม คิดเป็นร้อยละ 1.0 และญาติ เพื่อนๆ มาขอยืมเงินแล้วไม่ใช้คืน คิดเป็นร้อยละ 0.3

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า โรงเรียน/ ภาครัฐควรส่งเสริมการออมให้กับเด็กนักเรียน ประชาชนด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อันดับแรกได้แก่ สร้างทัศนคติที่ดีต่อการออม คิดเป็นร้อยละ 37.4 รองลงมาคือ ให้ความรู้เกี่ยวกับการออม คิดเป็นร้อยละ 35.9 และจัดกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ใน โรงเรียนและชุมชนเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 26.2 นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะกิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติม ได้แก่ การเปิดธนาคาร

โรงเรียนที่เปิดให้บริการอย่างสม่ำเสมอ อดรับฝากเงินเคลื่อนที่ไปตามโรงเรียนแต่ละแห่ง คิดเป็นร้อยละ 0.5

ส่วนที่ 6 ผลการทดสอบสมมติฐาน

สรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระที่นำเข้าสู่การวิเคราะห์ มีตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับการออมสามารถจำแนกประชากรได้ดีกว่าตัวแปรอื่น ๆ รองลงมาคือ รายได้ส่วนตัว ระดับการศึกษา ทักษะชีวิตที่มีต่อการออมและอายุ ตามลำดับ

สมการที่ได้จากการวิเคราะห์มี 2 สมการ ได้แก่

- สมการของกลุ่ม Y' 1 = -355.821 + 1.097AGE + 25.546EDUYEAR
+ .000INCOME + 2.214KNOW + 3.759ATTITUDE
- สมการของกลุ่ม Y' 2 = -359.940 + 1.031AGE + 25.768EDUYEAR
+ .000INCOME + 2.585KNOW + 3.771 ATTITUDE

สมการที่ได้ดังกล่าวข้างต้นพบว่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกล่าวคือมีอำนาจในการจำแนกไม่สูงนัก มีความสามารถในการพยากรณ์การจำแนกกลุ่มหรือคาดคะเนความเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ถูกต้องร้อยละ 62.1 ของตัวอย่างทั้งหมด

อภิปรายผล

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีรายได้พิเศษนอกเหนือจากงานประจำ เนื่องจากภาระหน้าที่อาจมีภารกิจประจำมากทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอแก่การหารายได้พิเศษ ตลอดจนไม่มีโอกาสที่จะเริ่มหารายได้พิเศษ ผู้ที่ไม่มีรายได้พิเศษอาจส่งผลให้การออมลดลงได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุวีร์ช เชื้อเงิน (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของภาคครัวเรือนไทย พบว่า รายได้ชั่วคราวจะทำให้เก็บออมได้มากกว่านำรายได้จำนวนนั้นไปบริโภคจนหมด

2. ด้านรูปแบบการออม จากการศึกษาที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ออมเงินในรูปแบบฝากเงินกับธนาคาร เป็นอันดับแรก กลุ่มตัวอย่างส่วนน้อยเก็บออมในรูปแบบสลากออมสิน สลาก ธกส. ซื่อธนบัตร ซื่อหุ้น เนื่องจากการออมโดยฝากเงินกับธนาคาร มีความสะดวกแก่การดำเนินการ ง่ายต่อการทำความเข้าใจเรื่องเงื่อนไขการปฏิบัติและเป็นรูปแบบที่คุ้นเคยกันมาช้านาน อีกทั้งปัจจุบันมีเทคโนโลยีออนไลน์ที่ช่วยให้การทำธุรกรรมสะดวกทุกที่ทุกเวลา

สอดคล้องกับแนวคิดของ โชค ไพศาล (2546, หน้า 47,57) ที่กล่าวว่า ผู้ออมเงินส่วนใหญ่จะพิจารณาเน้นที่บริการและความสะดวก ซึ่งธนาคารและสถาบันการเงินบางแห่งได้จัดระบบสนับสนุนที่สะดวกสบายแก่ผู้ออม เช่น ทำการตรวจสอบหรือทำรายการผ่านระบบอินเตอร์เน็ต เป็นต้น ผู้ออมยังทราบข้อมูล รายละเอียดที่แท้จริงก่อนการตัดสินใจออมเงินกับธนาคารหรือสถาบันการเงินนั้น ๆ และการออมโดยฝากเงินกับธนาคารมีความเสี่ยงต่ำกว่าการออมรูปแบบอื่น ๆ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) (2551, หน้า ก-ญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการขยายกำหนดเกษียณอายุและการออมที่เหมาะสมของภาคแรงงานทั่วประเทศ พบว่า รูปแบบการออม ได้แก่ การฝากออมทรัพย์ รองลงมาเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ ส่วนการออมเพื่อเกษียณอายุ ได้แก่ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และการประกันชีวิตแบบเงินได้ประจำสูงสุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จุฑามาศ แก้วพิจิตร (2552, หน้า 251-252) ศึกษาเรื่อง ภาวะหนี้สิน ระดับความเครียด ความสุข และบทบาทของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง พบว่า คนส่วนใหญ่จัดการกับเงินที่เหลือ โดยนำไปฝากธนาคารและสหกรณ์ออมทรัพย์และสอดคล้องกับผลการศึกษาของปัญญาสมาพันธ์เพื่อการวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย (WPORT) (2554, หน้า 1) ที่พบว่า การออมที่ไม่เป็นที่นิยมส่วนมากต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากในการสร้างผลตอบแทน ทำให้การลงทุนจำกัดอยู่ในกลุ่มแคบ ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการศึกษาสูง การออมที่ไม่เป็นที่นิยม ได้แก่ ตราสารอนุพันธ์ ตัวสัญญาใช้เงิน ชื้อหุ้น กองทุนรวม อสังหาริมทรัพย์ พันธบัตรรัฐบาล ทองคำ สลากออมสิน ดังนั้นการออมที่คนไทยเคยชินมากคือ การนำเงินไปฝากธนาคารแล้วรอรับดอกเบี้ย

3. ด้านปัญหาเกี่ยวกับการออม พบว่า ปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีปัญหาอุปสรรคการออมเกี่ยวกับมีรายจ่ายมาก รองลงมาคือ มีหนี้สินมาก และมีรายได้น้อย เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่มีค่าครองชีพสูง ภาวะเศรษฐกิจมีความผันผวนตลอดเวลา มีค่านิยมเกี่ยวกับความสะดวกสบายและสินค้าฟุ่มเฟือยทำให้คนส่วนใหญ่ใช้เงินเพื่อซื้อเครื่องใช้ต่าง ๆ เกินความจำเป็น เช่น โทรศัพท์ โทรศัพทมือถือ เสื้อผ้า เป็นต้น ทำให้แต่ละบุคคลมีรายจ่ายสูงกว่ารายได้จนก่อให้เกิดหนี้สินจากการกู้ยืมหรือจากบัตรเครดิต สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จุฑามาศ แก้วพิจิตร (2552, หน้า 251-252) ศึกษาเรื่อง ภาวะหนี้สิน ระดับความเครียด ความสุข และบทบาทของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง พบว่าพนักงานร้อยละ 43.0 มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ และมีวิธีการแก้ปัญหาโดยการกู้ยืม และวิธีการแก้ไขปัญหามากกว่า 1 วิธีการ (เช่น จำนำ ใช้บัตรเครดิตกดเงินสดมาใช้ เป็นต้น) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) (2551, หน้า ก-ญ)

ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการขยายกำหนดเกษียณอายุและการออมที่เหมาะสมของภาคแรงงานทั่วประเทศ พบว่า ปัจจัยที่กำหนดปริมาณการออมคือ ภาระค่าใช้จ่ายของตนเองและครอบครัวเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจมากที่สุด รองลงมาคือภาระหนี้สินของตนเองและครอบครัว สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ และการบริโภคสินค้าชิ้นใหญ่ เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ การท่องเที่ยว ค่าธรรมเนียมการศึกษาของตนเองหรือเกิดรายจ่ายที่ไม่คาดคิดขึ้น เช่น การเจ็บป่วยจึงทำให้ไม่สามารถออมเงินได้ในเดือนนั้น ๆ

4. ด้านภาระหนี้สิน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายจ่ายเกี่ยวกับการผ่อนชำระหนี้สิน รองลงมาคือ การศึกษาของตนหรือของบุตรหลาน และการอุปโภค เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ขณะที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับต้นทุนการ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จุฑามาศ แก้วพิจิตร (2552, หน้า 251-252) ศึกษาเรื่อง ภาวะหนี้สิน ระดับความเครียด ความสุข และบทบาทของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งต้องผ่อนบ้าน รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง รายจ่ายเกี่ยวกับการบันเทิงและพักผ่อนพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไปเที่ยวต่างจังหวัด รองลงมาคือ ดูภาพยนตร์ และไปเที่ยวสถานเริงรมย์ ตามลำดับ

5. ปัจจัยที่มีผลต่อการออมซึ่งพบว่า ตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับการออมสามารถจำแนกประชากร ได้ดีกว่าตัวแปรอื่น ๆ เนื่องจากความรู้ความเข้าใจในการออมมีผลต่อการตัดสินใจในออมเงินของตนเอง ตลอดจนการตัดสินใจเลือกรูปแบบการออมที่เหมาะสมกับเวลาสถานการณ์ และผลตอบแทนจากการออมที่คุ้มค่า สอดคล้องกับผลการศึกษาของปัญญาสมาพันธ์เพื่อการวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย (WPORT) (2554, หน้า 1) ที่พบว่า ปัญหาการออมของคนไทยอยู่ที่การเรียนรู้ว่าจะเพิ่มดอกผลให้เงินของตัวเองอย่างไร โดยวิธีที่เรียกว่า ลงทุน การนำเงินไปฝากธนาคารแล้วรอรับดอกเบี้ยซึ่งปัจจุบันนี้อัตราดอกเบี้ยค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับเงินเฟ้อที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ดอกเบี้ยที่จะได้ก็ไม่พอใช้จ่ายในอนาคต

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

1. ผู้บริหารสถาบันการศึกษาควรส่งเสริมการออมให้กับเด็กนักเรียน ประชาชน ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น สร้างทัศนคติที่ดีต่อการออม ให้ความรู้เกี่ยวกับการออม และจัดกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ใน โรงเรียนและชุมชนเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง การเปิดธนาคาร โรงเรียนที่เปิดให้บริการอย่างสม่ำเสมอ รอรับฝากเงินเคลื่อนที่ไปตามโรงเรียนแต่ละแห่ง เป็นต้น

2. สถาบันการศึกษา ภาครัฐควรร่วมมือกันส่งเสริมความรู้ด้านการออมและการลงทุนให้แก่บุคลากรและนักเรียน เพื่อให้สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการออมให้เกิดผลตอบแทนที่ดีกว่ารูปแบบการออมที่เลือกใช้ในปัจจุบัน

3. ควรมีการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวหรือผู้สูงอายุเพื่อให้มีเงินเพียงพอแก่การใช้จ่ายของตนเอง โดยการศึกษาจากบุคคลที่มีรายได้พิเศษตลอดจนมีการเผยแพร่ความรู้วิธีการหารายได้พิเศษไปยังชุมชน เป็นต้น

4. ควรให้ความรู้ ปลุกฝังและส่งเสริมให้มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวัน เพื่อให้เห็นช่องว่างที่ทำให้การออมลดลง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมการออมของกรมสามัญศึกษาตลอดจนแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรในกรมสามัญศึกษา นักเรียนและคนในชุมชนมีการออมอย่างเหมาะสม

2. ควรมีการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางหรือยุทธศาสตร์ในการลดหนี้ส่วนบุคคลซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อบุคคลและองค์กร เพื่อให้ลดความเครียดและความกดดันของบุคคลที่อาจมีผลกระทบต่อการทำงาน

3. ควรมีการศึกษาเพื่อหาแนวทางส่งเสริมให้เกิดการออมโดยสมัครใจมากกว่าการบังคับ

4. ควรมีการศึกษาเพื่อรวบรวมเป็นกรณีศึกษาเฉพาะบุคคลที่ประสบความสำเร็จด้านการออม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เยาวชนต่อไป

5. ควรมีการศึกษาการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการออม